

si suureksi ja eurooppalaiseksi. Hanke tulee kuitenkin tuhoutumaan omaan mahdottomuuteensa, koska liikkeelle on lähdetty kestävämmältä pohjalta. Pesosen mielestä tekstin käsitteen käyttö muiden kaupunkien kuvasten tutkimiseen ei olekaan ongelmatonta – niin oleellista pietarilaistekstin synnylle on ollut kaupungin erikoinen historia, epäluonnollinen syntymä ja perustamisen kohtaama vastustus.

Stanislav Savitskin mukaan venäläinen yhteiskunta on ollut Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen jatkuvassa "post-tilassa", ajassa jonkin jälkeen. Se ilmenee jatkuvana tarpeena palata siihen, mitä oli ennen – ei niin kovin kaukaiseen, mutta täysin erilaiseen aikakauteen. Mitä kauemmaksi neuvosto-aika jää, sitä voimakkaammin se tuntuu olevan läsnä. Lännessä pukeudutaan CCCP-aiheisiin T-paitoihin, Venäjällä julkaistaan uudelleen 30-luvun kolhoosi- ja vakoojaromaaneja. Nyt niitä tosin lukevat uudet sukupolvet, jotka eivät kirjojen ensi-ilmistymisen aikaan olleet syntyneetkään.

Toistaiseksi neuvosto-aika on näyttäytynyt lähinnä nostalgiana tai tyyli-pastisseina. Historian syvällisempi käsittely on vasta alkamassa. Savitski on analysoinut pietarilaisten kulttuurihahmojen julkaistuja omaelämäkertoja. Viime aikoina muistelmia on alkanut ilmestyä hyvinkin nuorten ikäluokkien edustajilta. Buumi menneisyyden muistelussa koettiin myös lokakuun vallankumouksen jälkeen, kun vanha älymystö kuvasi mennyttä maailmaa. Savitskin mukaan nykyinen tilanne muistuttaa kuitenkin enemmän aikaa Ranskan vallankumouksen jälkeen, sillä 1990-luvun kirjoituksissa muistellaan menneen aikakauden lisäksi toteutumattomia haaveita. Neuvostojärjestelmän kaaduttua odotukset uutta aikaa kohtaan olivat

suuret. Niiden täyttymättömyys on saanut ihmiset kyynisiksi ja kääntymään mennyttä kohti, mm. kirjoittamaan muistelmia.

Lopuksi venäjän opiskelijat Jelena Skibjuk ja Akseli Kajanto kertoivat Pietarista vaihto-opiskelukokemustensa perusteella. Venäjällä opiskelijat ovat hyvin nuoria, ja järjestelmä poikkeaa kovasti länsimaisesta. Opinnot suoritetaan valmiin ja hyvin tiiviin viiden vuoden opinto-ohjelman mukaan, johon jousto ja itse otetut vapaudet eivät sovi. Kaikki opiskelevat sekä kieltä että kirjallisuuden historiaa läpi tutkinon. Joitakin opiskelijoita se harmittaa, sillä jo toisena vuonna valitaan suuntautuminen kieleen tai kirjallisuuteen ja seminaarityöt – toisena vuonna proseminari, kolmantena ja neljäntenä molempina kaksi seminaarityötä – tehdään sen mukaan. Opintoihin kuuluu myös puolentoista kuukauden harjoittelu koulussa sekä pedagogisia opintoja. Opintoihin sisältyvät muut humanistiset ja yleissivistävät aineet saattavat tuntua jo turhilta muutenkin kuormittavassa opinto-ohjelmassa.

Vaikka vaihto-opiskelijoille on annettu vapaus valita, mille kursseille osallistua, täysin muodolli-

suuksitta he eivät pääse. Aluksi on kaksipäiväinen kielikoe, jonka perusteella määrätään käytännön kielitaidon ryhmiin. Kajanton mukaan vaati työtä päästä eroon kielitaitoryhmästä, joka tuntui vievän aikaa muilta opinnoilta. Sekä Skibjuk että Kajanto olivat käyneet paikallisille opiskelijoille tarkoitettuja kursseja. Kirjallisuuden opetuksessa opettajien rooli oli vahva, mutta näiden keskenään erilaisten tulkintojen ansiosta vaihtoehdotet näkökulmat nousivat esiin. Opiskelijat tekevät oma-aloitteisesti ryhmätöitä jakeakseen tehtäviä, sillä lukulistat ovat hyvin laajoja.

Kaikesta huolimatta vapaa-aikaakin oli riittänyt. Skibjukille odottamattoman tärkeäksi osaksi Pietarin-kokemusta muodostui ortodoksinen kirkko, johon hän pääsi tutustumaan perinpohjaisesti mm. työskentelemällä vanhassa Valamon luostarissa. Kajanto luetteli muita vapaa-ajan mahdollisuuksia: teatterit, klubit, galleriat. Kumpikin oli hankkinut Pietarin filharmonian abonementin. Koko ajan tuntui tapahtuvan jotain ja myös opintojen kautta tarjoutui mahdollisuus tutustua kulttuurielämän henkilöihin.

**Ulla Hakanen
Kaisa Herva**

Tietä naiselle! Näyttely neuvostonaisen historiasta

Suomessa oli tänä kesänä ainakin kaksi venäläiseen erityisteemaan liittyvää näyttelyä: Helsingissä esitellyt mammutinpoikanen Dima, joka sai suuren yleisösuosion, ja Tampereen työväen keskusmuseon tiloissa järjestettiin näyttely *Tietä naiselle! Neuvostonainen 1920-luvulta 1970-luvulle*. Se jäi hellekesän varjoon. Näyttely alkoi, kun opiskelijat lähtivät, ja ehti loppua, kun opiskelijat palailivat syyslukukaudel-

le. Kuka ehti nähdä näyttelyn? Kukaan siitä ei ainakaan kirjoittanut – edes paikallisessa sanomalehdessä.

Miksi mammutinpoikanen kiinnostaa suurta yleisöä mutta näyttely venäläisistä naisista ei? Jos ihmisen kiinnostusta eläinten historiaan voidaan tulkita niin, että suhde eläimeen ihmisen "toisena" määrittelee myös ihmiskuvaa ja on siis selittämässä ihmisyyden muutoksia, eikö naisten

historian siis pitäisi innostaa erityisesti niitä historioitsijoita, jotka uskovat etsivänsä unohdettua ja repressoitua Neuvostoliiton historiaa?

Kyse ei ehkä niinkään ole siitä, kuten näyttelylehtinen lupaa, että näyttely ”nostaa naiset miesten varjosta ja esittelee heidän merkittävää rooliaan Venäjän historiassa”, vaan näyttely osoittaa hyvin, miten naisten historia imee itseensä ja esittää synteisin omaisesti yhteiskunnan poliittisten, sosiaalisten, psykologisten ja esteettisten näkökulmien ja arvojen muutoksia. ”Naiskysymys” on mitä suurimmassa määrin ”mieskysymys”, kuten tämäkin näyttely todistaa. Kyse on valtion ja perheen suhteesta, työnjaosta naisten ja miesten kesken, poliittisista ja moraalisisista ihanteista ja niihin kohdistuvista peloista sekä ruumiillisuuden kautta käydyistä muutoksen historiasta.

Vaikka näyttely sinällään ei mullistavaa uutta esittänytkään, oli opettavaista seurata historiallisesti rakennettua ajankuvaa siitä, ”kuinka naisten asemaan liittyvät kysymykset ratkaistiin Neuvostoliitossa 1920-luvun lopusta 1950-luvulle”, kuten näyttelylehtisessä kirjoitetaan. Ja vaikka näyttelyssä esillä olleet esiin – julisteet, lentolehtiset, maalaukset, valokuvat ja vaatteet – eivät aivan ”heijastaneetkaan naisteeman eri ulottuvuuksia”, saati kuvanneet naisten ”jokapäiväistä elämää ja erilaisia rooleja”, kuten esite lupaa, näyttely antaa aavistuksen siitä, ”kuinka ulkoinen muoto muuttui sosiaalisten uudistusten myötä ja kuinka tuon ajan sosialistinen kulttuuri vaihtui naiskuvaan”.

Näyttely koostui pääosin julisteista ja valokuvista. Ylhäällä kulki suurten ja värikkäiden julisteiden linja, joka rakensi neuvostoideologian mukaista vapautuksen historiaa. Alhaalla kulki harmahtavien valokuvien ketju

edustamassa arjen ”autenttisuutta”. Mitä pidemmälle neuvostohistoriassa päästään, sitä ilmeisemmäksi käy, miten horjumaton usko ja toivo valoisammasta tulevaisuudesta hämärtävät dokumentin luonnetta – kuvaa arjesta. Mitä mahtavammiksi julisteiden omnipotentit neuvostosankarit tulevat, sitä harvemmin esittävät valokuvat naisia yhteiskuvissa. Mitä suurempia ja värikkämpiä julisteiden naiset ovat, sitä tyhjempi on sanoman poliittinen viesti. Naisia ei 30-luvulta lähtien enää kuvata poliittisen liikkeen edustajina. Heistä tulee kiintiönaisia ja naispoliittisuus tyhjäntyy julisteista, joista katselee lännen 60-luvun psykedeelistä julistetaidetta muistuttava abstrakti naishahmo.

Näyttely alkaa 1800-luvun lopusta esittelemällä vuosisadan vaihteen radikaaleja naistoimijoita, jotka osallistivat keskeisesti aikansa yhteiskunnalliseen liikehdintään. Esiin nostetaan mm. narodnikki-terroristit Vera Figner ja Sofija Perovskaja, 1800-luvun venäläisen naisliikkeen johtohahmo Anna Filosofova, Pietarin ensimmäisen naispiirin perustaja M. Trubnikova sekä Neuvostoliiton alkutaipaleen keskeiset naispoliitikot Inessa Armand, Aleksandra Kollontai ja Nadežda Krupskaja. Kaikki edellä mainitut olivat koulutettuja, yläluokkaisia naisia. Mielenkiintoista onkin, että näyttelyn edetessä neuvosto aikaan tämä tasa-arvo taistelun aloittanut naissivistyneistö katoaa julkisista naisrepresentaatioista. Tilalle tulevat ruumiillisesti vahvat ja ideologisesti horjumattomat *traktoristkat*, politrucit, sankariäidit ja tehtaan iskurityöläiset. Sivistyneistön naiset eivät olleet poissa vain julisteista vaan usein myös konkreettisesti: monet heistä kuolivat tauteihin suhteellisen nuorina (mm. Armand koleraan) tai heidät hiljennettiin Stalinin puhdis-

tuksissa tai passittamalla ulkomaille (mm. Kollontai). Tämä muistuttaa siitä, kuinka raskasta ”vallankumouksellinen elämä” oli, miten valtavia henkilökohtaisia uhrauksia – terveyden ja hengen – se vaati.

Näyttely havainnollistaa hyvin sitä, kuinka sukupuolitettu ja sisäisesti ristiriitainen kommunismin rakentamisen projekti alun alkaenkin oli. Näyttelyn ansiona onkin se, että se muistuttaa monista neuvostotodellisuuden sukupuolisidonnaisista ilmentymistä ja kehityskuluista ja antaa katsojalle mahdollisuuden luoda yhteyksiä ilmentymien välille ja jäljittää niiden historiallista rakentumista.

Esimerkiksi sukupuolitettun työnjaon jatkuvuus tulee selkeästi esille. Julisteiden mukaan naiset oli tarkoitus ”vapauttaa kotiorjuudesta” perustamalla julkisia ruokaloita – mutta julisteiden ja valokuvien ruokaloissa jälleen ruoanlaitosta huolehtivat ketkähä muutkaan kuin nämä ”vapautetut” naiset. Samoin julisteissa nainen toistuvasti esitetään maaseutua/luontoa ja teollista kaupunkia/kulttuuria yhdistävänä ja koossa pitävänä voimana. Nainen nostetaan julisteissa uuden arjen, elämäntavan ja kommunistisen moraalin symboliksi ja kantajaksi. Nainen toimii myös kommunismin edistyksen ja ylivoimaisuuden voitonmerkinä esiintyessään ”miesten töissä” tai kun hänet kuvataan pitämässä poliittista puhetta Stalinin valokuvan edessä, oikeastaan ikään kuin Stalinin sylissä. Stalin myhäilee tyytyväisenä ja isällisenä toden: ”Tällaisia naisia ei ollut eikä edes voinut olla entisinä aikoina”.

1900-luvun alun poliittista liikehdintää kuvaavat valokuvat muistuttavat myös venäläisen naisliikkeen vahvuudesta tuohon aikaan: se pystyi mobilisoimaan suuria mielenosoituksia ja muita

massatapahtumia. Tämä naisten keskeinen rooli vallankumousten toteuttamisessa on usein jäänyt huomiotta historiankirjoituksessa.

Näyttelyn esineistön ja tekstit on koonnut venäläinen nykyhistorian museo. Näyttelyä voit siten lukea venäläisenä historian-tulkintana, kansallisena kertomuksena lähimenneisyydestä ja siihen kiinnittyvistä naisidentiteeteistä ja toimijuudesta. On ehkä jonkin verran yllättävää, ettei näyttely oikeastaan pura, kyseenalaista tai katso kriittisesti Neuvostoliiton virallista edistystarinaa sukupuolten tasa-arvosta. Perestroikan ja yhteiskunta-muutoksen myötä Venäjällä käynnistynyt julkinen keskustelu, jossa kyseenalaistetaan ja tulkitaan uudelleen neuvostoliittolaista tasa-arvopolitiikkaa ja nostetaan esille neuvostotabuja – kuten perheväkivaltaa ja aborttiolosuhteita – ei tunnu juurikaan kana-voituneen tämän näyttelyn esittämisen tapoihin ja historiantulkintaan. Näyttely toistaa pitkälti neuvostoliittolaisia konventioita esittäessään “naisen aseman kehitystä” työssä, tuotannossa, perheessä ja politiikassa. Se ei myöskään pohdi tai tuo esille Neuvostoliiton alueellisia eroja, monietnisyyttä ja monikulttuurisuutta.

Näyttelyn rakentuminen kahdelle tasolle – julisteiden symbolis-ideologiselle ja valokuvien sosiaalihiliserialliselle – olisi kuitenkin antanut mahdollisuuden nostaa esille näiden tasojen välisiä ristiriitoja ja jännitteitä ja kommentoida kriittisesti ideologisia representaatioita sosiaalihiliseriallisen aineiston kautta. Valokuvia olisi voinut käyttää monipuolistamaan tai kyseenalaistamaan julisteiden monoliittisia asetelmia ja iskulauseita. Siellä täällä näyttelyssä kyllä tuotiin esille, ettei neuvostojärjestelmä sittenkään kaikilta osin parantanut naisten

elämää, ja mukaan oli otettu virallisen neuvostoliittolaisen tasa-arvotarinan ulkopuolelta ns. porvarillisia feministejä, mutta ideologian ja eletyn historian välisen kitkan kriittinen luotaaminen jäi uupumaan.

Esillä oleva julistetaide on kaiken kaikkiaan hyvin mielenkiintoinen osa kommunistista projektia: julisteilla oli osana julkista diskurssia keskeinen merkitys ideologian tuottamisessa, uusintamisessa ja levittämässä. Ne toimivat tärkeänä työkaluna luotaessa neuvostokansalaista, neuvostoliittolaista nais- ja miesideaalia. Siksi julisteet tarjoavat oivallisen ja rikkaan materiaalin päästä käsiksi virallisen ideologian mukaisiin käsityksiin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Julisteet esimerkiksi havainnollistavat varsin konkreettisesti muutoksia sukupuoli-ideologiassa: 20-luvulla nainen esitettiin vielä ensisijaisesti lippua heiluttavana, taistelevana työläisenä tai kirjaa kanniskelevana, tiedonjanoisena opiskelijana, kun taas 30-luvulla hänet kuvattiin ensisijaisesti äitinä. Toisen maailmansodan aikana naiset astuivat julisteissa miesten rinnalle sotatoimiin, mutta sodan jälkeisissä kuvissa naiset palautettiin jälleen äideiksi, jotka esiintyivät sovinnaisissa kukkaleningeissä hiukset letitettyinä, heiluttamassa iloista kotitalon ikkunasta, lapsikatras helmoissaan. Tässä kohtaa toimivat näyttelyn valokuvat poikkeuksellisesti myös kriittisenä komment-

tina julisteille: valokuvissa esitettiin, kuinka naiset raatoivat rakentamassa töissä rakentaakseen maan uudelleen.

Näyttelytekstien käännökset kiinnittivät huomiota, sillä useammassakin kohdoin suomenkielinen käännös ei vastannut venäläistä alkuperäistekstiä. Kun esimerkiksi venäläinen teksti puhuu “yksityisestä elämänpäästä”, on se suomenkielillä saanut paljon puhuvan pejoratiivisen ilmaisun “pieni alue”. Usein suomenkielisessä tekstissä puhuttiin vain “työläisten kokouksesta” tai “talonpojista”, kun venäläinen teksti paljasti, että kyseessä oli nimittäin naistyöläisten kokous tai talonpoikaisnaiset. Se, onko kyseessä naiserytyinen toiminta vai toiminta, johon ottivat osaa sekä naiset että miehet, on naishistoriaa esittelevässä näyttelyssä olennaista informaatiota.

Näyttely päättyy 1970-luvulle. Tasa-arvon tarinan päättävät kuvat Valentina Tereškovan noususta avaruuteen. Näyttelyvieraan mielialoja nämä kuvat eivät kohottaneet; kuvien ja julisteiden poliittinen itseriittoisuus ja uskonnollinen paatos pikemminkin ahdistivat – myös koska monet kuvista olivat tuttuja omilta seiniltämme, joilla halusimme nähdä voittajia, joita juuri ”tasa-arvoinen” neuvostonainen edusti. Nyt hymyilevistä kasvoista saattoi tunnistaa myös edistyksen edestä annetun naisuhrin.

**Arja Rosenholm
Suvi Salmenniemi**

Kansalaisaktivistit ja suomalaistutkijat Petroskoissa

Petroskoi juhli 300-vuotista taivaltaan jo kesällä 2003, mutta juhlat jatkuivat myös syyskuun loppulla kaupungissa järjestetyin Suomi-viikon puitteissa. Ohjelmaan kuuluivat virallisten ystä-

vyystapahtumien lisäksi mm. etnografisen elokuvan festivaali, sosiaali- ja terveysalan yhteistyöseminaari sekä Suomi-Venäjä-Seuran ja Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen ideoi-